

**DAVLAT XARIDLARIDA BUDJET MABLAG‘LARIDAN
SAMARALI FOYDALANISH MEXANIZMLARI**

Xushmurodov Baxtiyor Turg‘un o‘g‘li

Shayxontohur tuman Yoshlar ishlari bo‘limi,

Eski Jarariq MFY yoshlar yetakchisi

ORCID: 0009-0007-7632-3868

Annotatsiya: Mazkur tezisda davlat xaridlarida budjet mablag‘laridan samarali foydalanishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari yoritiladi. Xaridlarni rejalashtirish, bozor narxlarini asoslash, raqobatni ta‘minlash, shartnomalar ijrosini monitoring qilish va raqamli ma‘lumotlardan foydalanish samaradorlikka ta‘sir etuvchi asosiy yo‘nalishlar sifatida ko‘rib chiqiladi. Tahlil amaldagi normativ hujjatlar va xalqaro tavsiyalarni sifat jihatidan o‘rganishga asoslangan; unda tasdiqlanmagan statistik natijalar keltirilmaydi.

Kalit so‘zlar: davlat xaridlari, budjet mablag‘lari, davlat moliyasi, xaridlar samaradorligi, bozor narxi, shaffoflik, raqobat, monitoring.

Abstract: This thesis examines organisational and economic mechanisms for the efficient use of budget funds in public procurement. Procurement planning, market-price justification, competition, contract-performance monitoring and the use of digital data are considered key areas affecting efficiency. The analysis is based on a qualitative review of applicable regulations and international guidance;

no unverified statistical results are presented.

Key words: public procurement, budget funds, public finance, procurement efficiency, market price, transparency, competition, monitoring.

Аннотация: . В тезисе рассматриваются организационно-экономические механизмы эффективного использования бюджетных средств в государственных закупках. В качестве ключевых направлений анализируются планирование закупок, обоснование рыночных цен, обеспечение конкуренции, мониторинг исполнения договоров и использование цифровых данных. Анализ основан на качественном изучении нормативных документов и международных рекомендаций; неподтверждённые статистические результаты не приводятся.

Ключевые слова: государственные закупки, бюджетные средства, государственные финансы, эффективность закупок, рыночная цена, прозрачность, конкуренция, мониторинг.

Kirish. Davlat xaridlari davlat organlari va budjet tashkilotlarining tovarlar, ishlar hamda xizmatlarga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish bilan birga, davlat moliyaviy resurslaridan foydalanish samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Xarid jarayonida mablag'larning tejamkor, maqsadli va natijador sarflanishi faqat eng past narxni tanlash bilan cheklanmaydi. Bunda xarid qilinayotgan mahsulotning sifati, foydalanish muddati, yetkazib berish shartlari va keyingi xizmat ko'rsatish xarajatlari ham hisobga olinishi zarur.

O'zbekiston Respublikasining "Davlat xaridlari to'g'risida"gi Qonunida moliyaviy mablag'lardan oqilona, tejamkor va samarali foydalanish, ochiqlik, shaffoflik hamda raqobat asosiy prinsiplar qatorida belgilangan [1]. Shu sababli davlat xaridlarini moliyaviy boshqaruvning alohida texnik jarayoni sifatida emas, balki budjet mablag'lari natijadorligini ta'minlovchi muhim mexanizm sifatida o'rganish dolzarbdir.

Tahlil va natijalar. Budget mablag'laridan samarali foydalanish xarid jarayonining barcha bosqichlari o'zaro uyg'un ishlashiga bog'liq. Birinchi bosqich — ehtiyojni asosli rejalashtirish. Xarid rejasida tashkilotning real ehtiyoji, mavjud zaxiralar, xizmat ko'rsatish xarajatlari va moliyalashtirish imkoniyatlari hisobga olinmasa, ortiqcha yoki takroriy xaridlar yuzaga kelishi mumkin. Shuning uchun xaridni boshlashdan avval ehtiyojning zarurligi va miqdorini asoslash lozim [1].

Ikkinchi yo'nalish - boshlang'ich yoki kutilayotgan narxning asoslanganligini ta'minlash. Narxni faqat bitta taklif yoki avvalgi xarid qiymati bilan belgilash bozor holatini to'liq aks ettirmasligi mumkin. Tovar yoki xizmatning texnik tavsifi, sifati, yetkazib berish hududi va muddati bir xil mezonlarda solishtirilishi, narx manbalari esa hujjatlashtirilishi kerak. Vazirlar Mahkamasining 2026-yil 8-sentabrdagi 480-son qarori davlat xaridi predmetining o'rtacha bozor narxini o'rganish va narxlarni baholash tizimini takomillashtirish masalalarini nazarda tutadi [2].

Uchinchi yo'nalish - raqobat va shaffoflik. Xarid talablari muayyan yetkazib beruvchiga asossiz ustunlik bermasligi, texnik shartlar esa xarid predmetining haqiqiy ehtiyojlariga mos bo'lishi kerak. Raqobat ishtirokchilar doirasini kengaytirish, takliflarni taqqoslash imkoniyatini oshirish va narx-sifat nisbatini yaxshiroq baholashga yordam beradi. Shu bilan birga, xaridga oid ma'lumotlarning ochiqligi jamoatchilik va nazorat organlari tomonidan kuzatuv olib borish imkoniyatini kuchaytiradi [1].

To'rtinchi yo'nalish - shartnoma ijrosini nazorat qilish. Xarid natijasi faqat shartnoma tuzilganida emas, balki tovar, ish yoki xizmat belgilangan sifat, hajm va muddatlarda yetkazilganda yuzaga keladi. Shu sababli qabul qilish dalolatnomalari, yetkazib berish muddatlari, kafolat majburiyatlari va to'lovlar o'zaro solishtirilishi lozim. Shartnoma ijrosi bo'yicha monitoring xaridning amaliy natijasini baholash hamda kamchiliklarni vaqtida aniqlashga xizmat qiladi.

Beshinchi yo'nalish - raqamli ma'lumotlardan foydalanish. Elektron xarid tizimlarida jamlanadigan ma'lumotlar narxlar dinamikasini kuzatish, takroriy xaridlarni aniqlash va nazorat uchun xavf belgilarini ajratishga yordam berishi

mumkin. OECDning davlat xaridlarini raqamli transformatsiya qilish bo'yicha tavsiyalarida jarayonlarni o'zaro integratsiyalash, ma'lumotlardan qaror qabul qilishda foydalanish va xodimlarning raqamli ko'nikmalarini rivojlantirish muhim yo'nalishlar sifatida ko'rsatiladi [3]. Biroq raqamli vositalar ishonchli va yangilangan ma'lumotlar, aniq metodika hamda inson nazorati mavjud bo'lgandagina samarali ishlaydi.

Mexanizm	Amalga oshirish mazmuni	Kutiladigan boshqaruv natijasi
Ehtiyojni rejalashtirish	Xarid zarurati, miqdori va moliyalashtirish manbasini oldindan asoslash.	Ortiqcha va takroriy xaridlar xavfini kamaytirish.
Narxni asoslash	Bir xil xususiyatlarga ega tovar va xizmatlar bo'yicha ishonchli bozor ma'lumotlarini solishtirish.	Narxning asoslanganligini oshirish.
Raqobat va shaffoflik	Xolis talablar, ochiq axborot va takliflarni taqqoslash imkoniyatini ta'minlash.	Raqobat muhitini va hisobdorlikni kuchaytirish.
Shartnoma monitoringi	Yetkazib berish, sifat, muddat va to'lovlarni shartnoma shartlari bilan solishtirish.	Mablag' evaziga olinadigan natijani nazorat qilish.
Raqamli tahlil	Elektron ma'lumotlarni tizimlashtirish va xavf belgilarini qo'shimcha tekshirish.	Tahlil va nazorat jarayonlarining izchilligini oshirish.

1-rasm. Davlat xaridlarida budget mablag'laridan samarali foydalanish mexanizmlari

Manba: muallif tomonidan O'RQ-684, VM 480-son qaror va OECD manbalar asosida tizimlashtirilgan.

Rasmda keltirilgan mexanizmlar bir-birini to'ldiradi. Masalan, xarid ehtiyojini to'g'ri rejalashtirish narxni asoslashni yengillashtiradi, shaffof raqobat esa takliflarni solishtirish imkoniyatini kengaytiradi. Shartnoma ijrosi nazorat qilinmasa, xarid bosqichida erishilgan narx afzalligi amaliy natijaga aylanmasligi mumkin. Demak, samaradorlikni faqat tejalgan mablag' miqdori bilan emas, balki xarid qilingan mahsulot yoki xizmatning sifati, o'z vaqtida olinishi va foydalanish davridagi xarajatlari bilan birgalikda baholash maqsadga muvofiq.

Tahlil natijasida quyidagi amaliy takliflar shakllantirildi: birinchidan, xarid rejasini tuzishda ehtiyoj va mavjud resurslarni solishtirish tartibini kuchaytirish; ikkinchidan, narxlarni asoslashda foydalanilgan manbalarni va taqqoslash mezonlarini hujjatlashtirish; uchinchidan, shartnoma ijrosi bo'yicha muddat, sifat

va to'lov ko'rsatkichlarini yagona nazorat ro'yxati orqali kuzatish; to'rtinchidan, elektron ma'lumotlarning to'liqligi va yangilanishini ta'minlash; beshinchidan, shubhali narx yoki taklif belgilarini avtomatik aniqlash natijalarini yakuniy qaror emas, balki mutaxassis tekshiruvini talab qiluvchi signal sifatida ko'rib chiqish. Ushbu takliflar normativ hujjatlar va xalqaro tavsiyalarni sifat jihatidan tahlil qilish asosida ishlab chiqildi; ularning amaliy samarasi alohida empirik tadqiqot orqali baholanishi lozim.

Xulosa. Davlat xaridlarida budget mablag'laridan samarali foydalanish xarid jarayonining barcha bosqichlarida asoslangan qarorlar qabul qilish, raqobatni ta'minlash, narxlarni ishonchli ma'lumotlar asosida baholash va shartnoma ijrosini muntazam nazorat qilishni talab etadi. Eng past narx har doim ham eng maqbul xaridni anglatmaydi; sifat, foydalanish davri xarajatlari va yetkazib berish shartlari ham e'tiborga olinishi zarur.

Xulosa qilib aytganda, davlat xaridlarini budget mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshiruvchi yaxlit boshqaruv mexanizmi sifatida takomillashtirish lozim. Bunda rejalashtirish, narxni asoslash, shaffof raqobat, shartnoma monitoringi va raqamli tahlil yagona tizimda ishlashi kerak. Kelgusidagi ilmiy izlanishlarda ushbu mexanizmlarning samaradorligini aniq xarid ma'lumotlari asosida, xarid turi va tashkilot xususiyatlarini hisobga olgan holda empirik baholash maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining 2021-yil 22-apreldagi O'RQ-684-son "Davlat xaridlari to'g'risida"gi Qonuni. <https://lex.uz/uz/docs/-5382974>
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2026-yil 8-sentabrdagi 480-son "Davlat xaridlari qiymatini baholashning shaffof tizimini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. <https://lex.uz/docs/-8462556>
3. OECD. Digital Transformation of Public Procurement: Good Practice Report. OECD Public Governance Policy Papers, No. 77. Paris: OECD Publishing, 2025. <https://doi.org/10.1787/79651651-en>